

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

4-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/4 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urinbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Abduraxmonov Mirsaid Muzaffarovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING HUQUQIY ASOSLARI YARATILISHI	10-16
<i>Atamuratova Dilafroz</i> TURKISTON VAQTLI MATBUOTI TARIXI: XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARI	17-22
<i>Abdushukurova Iqbol</i> TARIXIY KVESTLARNI TASHKIL QILISH USULLARI	23-27
<i>Redjapov Doniyor</i> JANUBIY OROLBO'YI AHOLISI HARBIY SAN'ATINING TARIXIY ILDIZLARI XUSUSIDA	28-31
<i>Sultanov Samandar</i> QUYI ZARAFSHON VODIYSI GEOGRAFIK XUSUSIYATI: PALEOEKOLOGIYASI JARAYONLARIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	32-35
<i>Matyakubov G'ayrat</i> XORAZM VOHASIDA IJTIMOIIY-IQTISODIY VA ETNIK-MADANIY MUNOSABATLAR RIVOJLANISHIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR (XIII-XV ASRLAR).....	36-39
<i>Eshkuvatov Muhammad Keldiyor o'g'li</i> MARKAZIY OSIYO BOZORLARI (XIX ASR YEVROPALIK SAYYOHLAR NIGOHIDA)	40-45
<i>G'aniyev Mirjalol</i> QADIMGI TURKLARDA IJTIMOIIY HAYOT	46-51

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Abdullaev Altinbek</i> KORXONALARDA UN MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQARISH LOYIHASI BOSH BYUDJETINING METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	52-66
<i>Latipov Ashur Ali, Umarova Muzira</i> INVESTITSIYA STRATEGIYASI VA UNING MENEJMENTDAGI O'RNI	67-71
<i>Rustamova Sayyora</i> STRATEGIK BOSHQARUV-RAQOBAT USTUNLIGINING ASOSI	72-77
<i>Буранова Лола, Арипова Азиза</i> РАЗВИТИЕ ИНСТРУМЕНТА ДОСУДЕБНОГО РАЗРЕШЕНИЯ НАЛОГОВЫХ СПОРОВ	78-87
<i>Maxkamov Navruzjon Tuxtamishovich</i> KORXONALAR BOSHQARUVIDA "YASHIL" IQTISODIYOT TAMOIYLLARINI QO'LLASH AHAMIYATI	88-94

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Saidov Hakim G'afurovich</i> TALABALARNI HARBIY VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH – DAVLAT SIYOSATI DARAJASIDA	95-98
<i>Kadirova Ziyoda</i> ILMIY IJODNING IJTIMOIIY, MADANIY VA TARIXIY O'LCAMLARI	99-104

<i>Muzaffarov Navruzxon Baxronovich</i> SHAYX XUDOYDOD VALINING INSON VA OLAM MUNOSABATLARIGA OID QARASHLARINING FALSAFIY TAHLILI	105-108
<i>Raxmatova Mexrinoz Majitovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY SALOHİYATINI YUKSALTIRISH BORASIDAGI DAVLAT SIYOSATINING NAZARIY-HUQUQIY VA FALSAFIY ASOSLARI	109-113
<i>Karimova Lola Muzafarovna</i> IJTIMOIY MOBILLIK NAZARIYASIGA YONDASHUVLARNING TARIXIY TAHLILI	114-119
<i>Jumayeva Shahlo Suyunovna</i> JAN POL SARTRNING EKZISTENSIAL FALSAFASIDA ERKINLIK VA YOLG'IZLIK MASALALARINI YORITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	120-125
<i>Djurayev G'olib</i> JAN POL SARTR VA ALBER KAMYU FALSAFIY QARARSHLARIDA ERKINLIK MASALASI	126-130
<i>Rajabov O'tkirjon</i> KONSENSUS MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA "TEMUR TUZUKLARI" ASARINING AHAMIYATI	131-134
<i>Bekmuhammadova Sabrina Ismoil qizi</i> GENDER ZO'RAVONLIGIGA QARSHI KURASH CHORALARI	135-139
<i>Xudoykulov Azamat, Beshimova Aziza</i> MA'NAVIY BARKAMOL INSON TUSHUNCHASI VA UNING MOHIYATI	140-144
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Abduganiyeva Djamila Rustamovna</i> MACHINE TRANSLATION POST-EDITING THROUGH A HERMENEUTIC LENS	145-151
<i>Murtazayeva Xadicha</i> INGLIZ VA O'ZBEK TIBBIY TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI	152-155
<i>Несунбаева Саодатхан</i> ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕДАЧИ АМЕРИКАНСКИХ ДИАЛЕКТИЗМОВ И ПРОСТОРЕЧИЙ В РУССКИХ ПЕРЕВОДАХ "ТОМА СОЙЕРА"	156-160
<i>Axmedjanova Farida, Toirova Shohida</i> XX ASRDA AYOL OBRAZINING SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTI	161-165
<i>O'rinova Shoxsanamxon Nosirjon qizi</i> TAHDID NUTQIY AKTLARI: LINGVOPRAGMATIK TAHLIL VA MENASIV KOMMUNIKATSIYA XUSUSIYATLARI	166-170
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Salaev Nodirbek</i> PENITENSIAR TIZIM VA UNING DAVLAT BOSHQARUVIDAGI O'RNI	171-178
<i>Турсунов Ойбек Батирович</i> МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА ГОСУДАРСТВ РЕГИОНА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	179-184
<i>Xakimova Inobatxon</i> XOTIN-QIZLAR HUQUQLARINING XALQARO HUQUQ DOIRASIDA SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI	185-191

<i>Мардонов Амиржон Шерзод угли</i> ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СИСТЕМЕ БАНКОВСКОГО СКОРИНГА	192-202
<i>Jonuzoqova Yulduz Izzatulla qizi</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDAGI TRANSMILLIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHDA KONVENSIONAL VA INSTITUTSIONAL MEKANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH	203-207
<i>Xolmo'minov Shavkat Jumaevich</i> EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI HUQUQIY TA'MINLASH SOHASIDAGI MUHIM TASHABBUSLAR VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	208-215
<i>Khudayberganova Nigina To'liqin qizi</i> THE NOTION AND CODIFICATION OF THE LAW ON SPECIAL MISSIONS IN INTERNATIONAL LAW	216-221
<i>Саидов Бобур Бахромжонович</i> МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ВОПРОСАХ ИНТЕРНЕТ-ЮРИСДИКЦИИ: ТЕНДЕНЦИИ УНИФИКАЦИИ ПРАВОВЫХ НОРМ И ПЕРСПЕКТИВЫ УЧАСТИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В ГЛОБАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМАХ РЕГУЛИРОВАНИЯ ...	222-229
<i>Normurodova Behro'za Xolmo'minovna</i> RAQAMLI DALILLARNI TO'PLASH VA TAHLIL QILISHDA INTERPOL VA EUROPOL TAJIRIBASI: O'ZBEKISTON UCHUN AMALIY AHAMIYATI	230-236
<i>Qilichova Kamola Luqmonxon qizi</i> DINIY MAZMUNDAGI MATERIALLARNI QONUNGA XILOF RAVISHDA TAYYORLASH, SAQLASH, OLIB KIRISH VA TARQATISH JINOYATLARINING YURIDIK TARKIB BELGILARI	237-248
<i>Shagilov Pulatbek Koptleuovich</i> BEZORILIKNING VIRTUAL YUZI: HUQUQIY BAHOLASH VA JAVOBGARLIK MASALALARI	249-256
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Imomov Sirojiddin Ilxomovich</i> SPORT FAOLIYATI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDA KASBIY-PEDAGOGIK TA'MINOTINING AHAMIYATI	257-263
<i>Khayrova Madina Rasimovna</i> NATYURMORT JANRIDA ISHLAGAN RASSOMLAR ASARLARINING REKONSTRUKTIV TAHLILI	264-269
<i>Mirkasimova Zilola Alisherovna</i> MAKTABGACHA YOSHDA NUTQ RIVOJI BOSQICHLARI	270-273
<i>Xudaykulova Shaxlo Mamaniyozovna</i> AXLOQIY RIVOJLANISH VA NEYROPEDAGOGIK USULLARNING O'ZARO TA'SIRI	274-278
<i>Shakirova Dildora Abdumalikovna</i> NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATINI XORIJIY VA MILLIY TAJRIBA ASOSIDA BAHOLASH	279-285
<i>Djurayeva Nargis Narkulovna</i> TABIY FANLAR DARSLARINI TASHKIL ETISHDA INTENSIV METODLARNING QO'LLANILISHI	286-290

Baltayeva Ma'mura, Davletova Bikajon

MEDIA LITERACY TEACHING METHODOLOGY	291-294
---	---------

Received: 05 May 2025
Accepted: 15 May 2025
Published: 30 May 2025

Article / Original Paper

HISTORY OF TURKESTAN PRESS: END OF THE XIX CENTURY - BEGINNING OF THE XX CENTURY

Atamuratova Dilafruz Rashidovna

Associate Professor of Department of History of the Urgench State University

Named after Abu Rayhon Beruni

E-mail: atamuratovadilafruz@gmail.com

Abstract. Initially, printing houses and lithographs in Central Asia operated in such cities as Tashkent, Khiva, Bukhara, Samarkand, Andijan. The creation of a printing house opened the way to the printing industry. The creation of a number of newspapers in Turkestan in the late 19th - early 20th centuries marked the beginning of the history of the Uzbek press, and with it the history of book printing. The article presents some thoughts and comments on this issue.

Keywords: lithography, printing, press, newspaper, modern press.

TURKISTON VAQTLI MATBUOTI TARIXI: XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARI

Atamuratova Dilafruz Rashidovna

Abu Rayhon Beruniy nomidagi

Urganch davlat universiteti

Tarix kafedrası dotsenti

Annotatsiya. Dastlab Markaziy Osiyoda bosmaxona va litografiyalar Toshkent, Xiva, Buxoro, Samarqand, Andijon kabi shaharlarda faoliyat olib bordi. Bosmaxona ishining yo'lga qo'yilishi matbuot sohasi uchun eshik ochib berdi. XIX asr oxiri XX asr boshlarida Turkistonda bir qator gazetalar nashri yo'lga qo'yilishi bosmaxona ishi tarixi bilan bir qatorda O'zbekiston matbuoti ishi tarixini ham boshlab berdi. Maqolada bu borada ba'zi fikr va mulohazalar bildirilgan.

Kalit so'zlar: litografiya, poligrafiya, matbuot, gazeta, jadid matbuoti.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI4Y2025N02>

Kirish. O'rta Osiyo tarixida matbuot bevosita bosmachilik ishi rivojining natijalaridan hisoblanadi. Kitob bosish ishining rivoji Sharq mamlakatlari uchun Eron va Turkiyadan negiz olsa-da, Turkistonda bu faoliyat turi ruslar bosqini natijasida rivoj topdi. XIX asr oxiri XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda viloyatlar markazlarining rasmiy organi sifatida faoliyat olib borgan bir qator matbuot namunalarini keltirish mumkin, Jumladan, Verniyda "Семиреченские областные ведомости", Ashxobodda "Закаспийское обозрение", Toshkentda "Русский Туркестан", Samarqandda "Окраина" Jaridalari bunga misol. T.Ernazarov Turkiston vaqtlı matbuoti tarixini o'rganish jarayonida bu masalalarga alohida to'xtalib o'tadi. Jumladan, birinchi bosmaxona Turkistonda 1868-yilda Toshkent harbiy okrugi huzurida tashkil qilinib, kanselyariya materiallari, blankalar, buyruqlar va shu kabilarni bosishga ixtisoslashgan edi, biroq gazeta nashri uchun butunlay yaroqsiz hisoblangan. Shuning

uchun bo'lsa kerak 1869-yilda boshqa bosmaxona faoliyati yo'lga qo'yilib, u yerda ishlash uchun Rossiyadan harf teruvchilar ham chaqiriladi. E'tiborli jihati faqat rus harflari emas, balki arab harflari ifodalangan shriftlar ham bo'lib, bosmaxona faoliyati 1870-yildan boshlangan. Shu yilgina tipografiya "Туркестанские ведомости" gazetasining nashrini amalga oshirishga to'liq tayyor bo'ladi [7, c. 296]. Bu tipografiya 1899-yilda V.Ilyin qo'liga o'tadi [7, c. 297].

Tahlil va natijalar. XIX asrning oxirlarida dastlabki xususiy bosmaxonalar faoliyati yo'lga qo'yiladi. Jumladan 1877-yilda S.I.Laxtin bosmaxonasi bunga misol, bu bosmaxona litografiya jihozlariga ega bo'lib, mahalliy tillarda kitoblar nashr qilardi [8, b.7]. 1899-yilda V.Ilyinning xususiy bosmaxonasi ishga tushadi. Bu bosmaxonada 1906-yil 27-iyunda "Taraqqiy" gazetasi, keyinchalik 1914-yilda U.Asadullaxo'jayevning "Sadoi Turkiston" gazetalari bosilgan. Xususiy litografiya tashkil etish uchun chor hukumatidan ruxsat olish kerak bo'lib, mahalliy aholi vakillari uchun bu masala mushkul muammo edi. Shunday bo'lishiga qaramasdan, 1883-yil Toshkentda E.Husayinboyev litografiyasi ishga tushiriladi. 1888-yil S.A.Portsev bosmaxonasi ishlay boshladi. 1898-yilgacha Turkistonda 15 ga yaqin poligrafiya korxonalari vujudga keldi. Ulardan 6 tasi bosmaxona, qolganlari litografik bosmaxonalar edi. Uskunalar bosmaxonalar uchun Rossiya, Hindiston, Eron, Misr kabi mamlakatlardan olib kelingan. Xususan E.Husayinboyev litografiyasi uchun Rossiyadan maxsus asboblari olib kelingan. XX asr boshlarida sahhof-muqovachi bo'lib ishlagan, toshbosma texnikasi bilan tanish bo'lgan G'.H.Orifjonov ham bosmaxona ochishga muvaffaq bo'ladi, Toshkentga Moskvadan 4 ta litografik dastgoh olib keladi. G'.H.Orifjonov bosmaxonasi 1902-yili o'z faoliyatini boshlaydi [1, b. 30]. 1909-yilda Ishoqxon Ibratning Namanganning To'raqo'rg'on qishlog'ida "Matbaai Ishoqiya" deb nom olgan litografiyasi o'z ishini boshladi. Bunday bosmaxona va litografiyalar Toshkent, Xiva, Buxoro, Samarqand, Andijon kabi shaharlarda faoliyat olib bordi. Turkistonda boshqa hududlarda bo'lgani kabi kadrlar masalasi poligrafiya sohasi uchun taqchil hisoblangan. Mahalliy millat vakillaridan 72 kishi bo'lsa, ularning 16 nafarigina maxsus malakaga ega bo'lgan. Moddiy texnika bazasi masalasi ham ancha qiyin masalalardan hisoblanardi.

"Туркестанские ведомости" gazetasi Turkistondagi ilk bosma vaqtli matbuot nashri hisoblanadi. 1870-yil 28-aprel kuni nashri yo'lga qo'yilgan. Dastlab muntazam nashr qilinmagan, 1871-yildan haftasiga bir marta 1903-yildan 3 marta, 1907-yildan 4 marta, 1907-yil iyulidan kundalik gazetaga aylangan. Gazeta 1917-yilning 15-dekabriga qadar bosilgan. Umumiy hisobda jami 6406 soni bosilib, K.K.Palening ma'lumotiga ko'ra dastlab 100 nusxa, 1901-yildan 2500 nusxagacha bosilgan. Ba'zi siyosiy jarayonlar ta'sirida tiraj tushib ketib, 1909-yilda har son tiraji 853 nusxadan bo'lgan.

T.Ernazarov Ichki ishlar ministrligi tomonidan chizib berilgan gazeta programmasini keltirib o'tgan bo'lib, u 4 modddan iborat edi:

I. Oliy farmoyishlar, oliy telegrammalar, viloyat aholisiga taalluqli bo'lgan mukofot va yordamlar, baland parvoz tantanali kunlar to'g'risida qisqa ma'lumotlar.

II. General-gubernator va harbiy gubernatorlarning o'lka aholisiga taalluqli bo'lgan farmoyishlari, mahalliy aholiga aloqador bo'lgan rus sud organlarining hukmlari, Turkiston o'lkasiga tarqalishi lozim bo'lgan umum hukumat farmoyishlari.

III. Rus podsholarining hayotidan olingan qisqa hikoyalar, rus xalqi va boshqa davlatlarning hayotidan olingan, mahalliy xalq uchun qiziqarli bo'lgan ajoyib voqealar, sanoat va qishloq xo'jaligiga oid mahalliy axborotlar va boshqa har xil axborotlar.

IV. Turkiston o'lkasidagi pochta-telegraf okrugi va boshqa hukumat muassasalarining e'lonlari hamda xususiy e'lonlar.

Mazkur dasturga asosan gazetada: rasmiy xabarlar, ichki axborot, xalqaro axborot, adabiyot, mahalliy axborot bo'limlari tashkil etilgan [8, b. 16-19].

“Туркестанские ведомости” gazetasi qishloq xo'jaligiga doir paxta yetishtirishga oid targ'ibotlar, savdo-sanoat masalalari, Chor Rossiyasining O'rta Osiyoda olib borayotgan siyosati kabi masalalarga aloqador yangiliklar, xabarlar, maqolalar doimiy nashr qilingan. Jumladan, Xiva xonligining bosib olinishi bilan bog'liq voqealar rivoji buning dalilidir. Yoki ba'zi voqealar gazeta ruknlaridan umuman joy olmas edi, xususan, Sirdaryo, Samarqand va Farg'ona viloyatlarida 1887-yildan 1898-yilgacha 668 marta dehqonlarning g'alayonlari bo'lib o'tgan, ammo gazetada bu to'g'rida axborotlar uchramaydi, sahifalar ikkinchi darajali materiallar bilan to'ldirilgan. 1907-yildan 1909-yilning ikkinchi yarmigacha gazeta sahifalaridan asosan general-gubernator farmonlari, rasmiy telegrammalar, e'lonlar joy olgan. Gazetaga 1870-yildan 1892-yilgacha N.A.Mayev, 1892-yil 20-noyabrdan 1899-yil 17-dekabrigacha A.P.Romanovich, 1899 – 1901-yillarda S.A.Geppener va 1901-yil 5-noyabrdan 1907-yil 9-yanvargacha N.G.Malitskiy muharrirlik qilgan 1917-yilning 24-dekabrida gazetaning so'nggi 64-soni bosilib chiqadi [5, b. 139].

“Turkiston viloyatining gazetasi” nashri 1870-yildan chop etila boshlangan bo'lsa-da dastlab “Туркестанские ведомости” gazetasiga ilova tarzida chiqarilardi. Shuning uchun ilk sonlari ancha kam. 1871-yildan kichik hajmda oyiga 4 marta, ya'ni ikki marta o'zbek ikki marta qirg'iz tilida chiqarilgan. Chernyayevning № 29 1883-yil 30-yanvardagi buyrug'iga asosan “Ilovalar” “Turkiston viloyatining gazetasi”ga aylantirildi [1, b. 35]. Tashkiliy va rivojlantirishda “Turkiston viloyatining gazetasi” nashrini tashkil qilishda va rivojlantirishda tarjimon Turkiston general-gubernatori Shaximardan Ibragimov va general-gubernatorlik kotibiyati tarjimoni Muhammad Hasan Chanishevlarning roli katta edi. 1872-yildan boshlab ushbu gazetaning muharriri Sh. Ibragimov bo'lgan, keyin 1883-yildan boshlab qisqa muddat M. Chanishev ishlagan. Ushbu gazeta 1883-yil oxiridan 1917-yilgacha N.P. Ostroumov muharrirligida chop etilgan. 1872-yil 18-yanvar ma'lumotlariga ko'ra, Abdullo Yaushev va Muhammad Kurmishev Turkiston general-gubernatori kotibiyatida va Turkiston viloyat gazetasi muharrirligida mashinist sifatida ishlagan [9, c. 581].

1908-1917-yillarda Toshkentda nashr qilingan ijtimoiy-siyosiy ruhdagi “Туркестанский курьер” gazetasi nashr qilinadi. Gazeta muharriri vazifasini turli davrlarda D.M.Remizov, 1917-yilning 5-sonidan A.L.Kirsnerlar bajarganlar. Bu gazeta “Ташкентский курьер” nomi bilan 1906-1908-yillarda faoliyatini olib borgan [4, c. 87].

1900-yildan chet elda ijtimoiy-siyosiy ruhdagi “Искра” gazetasi chiqa boshladi. Gazeta sonlari nafaqat Rossiya balki, Turkiston o'lkasiga qadar kirib keldi. Keyinchalik “Вперед” “Пролетарий”, “Новая жизнь”, “Волна” gazetalar keng tarqaladi. Bu gazetalar bolshevistik kayfiyatda bo'lib, ko'pchiligi chet davlatlarda nashr qilingan, jumladan “Вперед” gazetasi 1905-yil yanvaridan Jenevada chop qilingan. T.Ernazarov ma'lumotlariga ko'ra, siyosiy-targ'ibot kayfiyatidagi gazetaning Turkistonda 1-, 2-, 3-, 4-, 5-, 6-, 7-, 8-, 9-, 10-, 11-, 12-, 13-, 14-, 15-, 16-, 17- va hokazo sonlari tarqalgan [8, b. 47]. “Iskra” kabi “Вперед” gazetasida ham Turkistondagi inqilobiy harakatlar to'g'risidagi maqolalar chop qilingan.

1904-1905-yillardagi siyosiy jarayonlar matbuot sahosida ham o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmadi, chunki matbuot – haqiqiy qurolga aylanib bo'lgan edi. Jumladan,

RSDRPning Turkistonda 1905-yilda sotsial-demokratik kayfiyatdagi ilk bosmaxonasi o'z faoliyatini boshlaydi. Unga K.D.Litvishko boshchilik qildi. 1905-yil 20-sentyabrda O'rta Osiyodagi ilk nolegal "Рабочий" gazetasining birinchi soni chop etiladi. Bundan tashqari Markazda va joylarda bolsheviklar legal ya'ni qonuniy yo'l bilan ham gazetalar faoliyatini yo'lga qo'yishdi. Dastlabki bunday gazetalardan "Новая жизнь" bo'lib, 1905-yil 24-oktyabrda uning ilk soni chop etildi. Turkiston tarixida bir necha kun faoliyatini olib borgan jaridalar ham bo'lgan. Shundaylardan, 1906-yil 1-9-iyul kunlari Toshkentda A.G.Zurabova muharrirligida "Новый путь" nomli ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy masalalarni yoritish ko'zda tutilgandi [10, c. 69-70]. 10-iyulda hukumat talabi bilan yopilib, uning o'rniga 20-iyuldan "Работник" gazetasi chiqa boshlaydi, ammo faqat 3 soni bilan Turkistonda nashri yo'lga qo'yilgan jarida sifatida tarixga kiradi. Bu gazetalar RSDRP ta'sirida chor hukumatiga qarshi faoliyat olib borishga intilgan ijtimoiy-siyosiy bolshevistik kayfiyatda bo'lgan, ko'pchiligining nashr faoliyati amaldagi qonunlarga qarshi edi. Bular jumlasiga "Искра", "Вперед", "Пролетарий", "Новая жизнь", "Рабочий" nashrlaridan tashqari 1906-yildan "Солдатский листок — Правда" gazetasi nashr qilinadi. Bu gazetaning ham 6 soni nashr yuzini ko'rgan. Shunday bo'lsa-da RSDRP ta'sirida rasman faoliyat olib borgan gazetalar ham bo'lib, ular jumlasiga – "Самарканд", "Русский Туркестан", "Асхабод" gazetalari kiritish mumkin. Taqdiri "Samarqand" jaridasi kabi bir necha marta nashri tugatilib qayta tiklangan "Русский Туркестан" gazetasi 1905-yilning noyabridan ishini boshlaydi. Muharriri sifatida M.V.Morozov ishlay boshlaydi, mazkur jarida ham RSDRPning Toshkentdagi organi sifatida faoliyat olib boradi. 1906-yil 18-iyuldan muharrirlik A.V.Xudashga o'tib, noshirlik V.M.Morozovning o'zida qoladi. Ba'zi sonlarida A.B.Boreysa muharrir vazifasini bajargan. Hajman 4-6 sahifa atrofida nashr qilinib, 1906-yilning 1-yanvaridan 24-avgustiga qadar jami 173 soni nashr qilinib, 5-oktyabrdan "Туркестан" nomida chop qilinadi. Bu gazeta ham Chor hukumati senzurasiga uchrashi natijasida yopib qo'yiladi. 1907-yilning 7-yanvaridan "Русский Туркестан" nomi qayta tiklangan bo'lsa-da, 15 soni chiqadi va butunlay faoliyati to'xtatiladi. Demak, "Русский Туркестан" jaridasi faoliyati 4 marotaba to'xtatilgan va qayta tiklangan, rasman hech bir tashkilotning nomidan nashr qilinmagan bo'lsa-da, gazetaning 1906-yildagi sonida RSDRPning "Новая жизнь" gazetasi "Русский Туркестан" jaridasini "o'z himoyasi ostiga oladi" mazmunidagi maqolaga qaraganda ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy jarayonlarni yorituvchi gazeta emas, balki sotsial-demokratik kayfiyatdagi gazeta sifatida faoliyat olib borayotganligi talqin qilinadi. Davr matbuotining o'ziga xos jihati Chor hukumatiga qarshi kurashning markazdan joylarga ko'chish holati kuzatilib, o'zlarini sotsial-demokratlar deb hisoblagan bolsheviklarning matbuot organlari hamda mensheviklar o'rtasidagi kurash bilan xarakterlanadi. Jumladan, 1905-yilning 2-noyabridan 1908-yilning 13-martigacha Toshkentda kundalik "Среднеазиатская жизнь" gazetasi faoliyat yurita boshlaydi. Sotsial-demokratlarga qarshi konstitutsion-demokratik g'oyalar tashviqotini amalga oshiradi. Aynan shunday formatda Samarqandda 1905-1908-yillarda nashr qilingan "Русская Окраина" va Yangi Marg'ilonda faoliyat olib borgan, nashri 1906-yildan boshlanuvchi "Фергана", "Голос народной свободы" gazetalari bo'ldi.

Aynan mana shu davrdan, Turkiston jadidlari ham matbuot tizginini qo'lga olib, istiqlolchilik g'oyalari ta'sirida O'zbekiston matbuoti tarixida yangi davrni boshlab berishdi.

1906-yilda Toshkentda "Taraqqiy" gazetasi chop etila boshladi. Bu gazeta 27-iyundan 20-avgustga qadar nashr qilindi. Garchi "Taraqqiy" gazetasi atigi 72 kun yashab, 20-son

bosilgan bo'lsa-da [9, c. 584], Turkistonda milliy matbuot shakllanishida sezilarli va muhim rol o'ynadi. Gazetaning 9-, 10-, 16-sonlaridagi materiallarga asosan, "Taraqqiy" Ivan Geyerning "O'rta Osiyoning umrgizorligi taraqqiy" gazetasi o'rniga nashr qilingan [2]. "Taraqqiy" gazetasining 16-sonida "Idoradin" sarlavhasi bilan "Gazetalar yetmagan eski va yangi mushtariylarimizdan reja qilurmizki, qo'llaridagi kvitansiyalarini vaqti va no'mrasi ila adreslarini ochiqcha yozib idorag'a ma'lum qilsinlar" xabar beriladi [1, b. 85]. Tadqiqotchilar tomonidan o'z nomidan kelib chiqib o'z davrining taraqqiyparvar g'oyalarini ilgari surgan davriy matbuot namunasi sifatida talqin qilinadi. Siyosiy-ijtimoiy masalalar mazkur gazetada ham ustunlik qiladi. Jumladan, mustamlakachi hokimiyat qarshi kurashi, istiqlool uchun harakatlar, davr uchun og'riqli masalalardan dinga hurmatsizlik qattiq tanqid ostiga olinadi. Buni gazetaning birinchi sonidagi ilk sahifasi satrlaridan ham anglash mumkin: "Biz musulmonlarning xurriyatga haqlari bormu? Yo'q! Qarindoshlar, yuz marta yo'q! ... Bu ikki yil ichida hamma xalq tortishdi, kurashdi. Musulmonlar esa uxlashdi. Peterburg, Moskva va boshqa joylardagi tortishuvlar, mehnatkashlarning haq-huquq talashganini ko'rib bizning bolalarimiz bizni vahshiylar deb atalar". Gazetada Turkiston jadidlari faol bo'lib, ta'lim-tarbiyaga oid maqolalar bilan ishtirok qilishgan, gazetaning "Xorijiya xabarlar", "Mamlakat xabarlar", "Rusiya xabarlar", "Toshkent axbori" singari ruknlari bo'lgan. Gazeta haftada 2 marta nashr qilingan. M.Babaxanov gazetaning jami 19 soni, T.Ernazarov va A.Akbarovlar 17 soni chiqqanligini qayd etishadi [4, c. 71]. Gazeta M.G.Vaxabov, A.I.Akbarov, T.E.Ernazarovlar ta'kidlaganidek jadidchilik ruhida gazetasi hisoblangan [6, c. 442].

"Taraqqiy" jaridasi izidan Munavvarqori Abdurashidxonov noshirligida 1906-yil sentyabr oyidan "Xurshid" gazetasi (10 son) [4, c. 79] nashr etila boshlaydi. Bu gazeta "Taraqqiy" jaridasining izdoshi bo'ldi. Gazeta "Jamiyati xayriya" tashkilotining targ'ibotiga boshchilik qilgan bo'lib, dastlabki 4 ta soni litografiyada, keyingilari esa mix bosmada bosilgan. Uning muharriri va noshiri Munavvarqori Abdurashidxonov bo'lib, 1906-yilning 6-sentyabridan 12-noyabrigacha o'zbek tilida Zanjirlik mahallasida G'arif Oxun xonadonida bosilgan [4, c. 79]. Gazeta ta'limdagi islohotlar hamda kundalik turmush tarzi bilan bog'liq an'analarni yoritishga e'tibor qaratgan. Gazetaning 1906-yil 21-sentyabrdagi sonidagi maqolada, gazeta musulmonlar o'rtasida birlik yo'q va bo'lishi ham mumkin emas degan qarashning yolg'onligini isbotlashni maqsad qilganligi ta'kidlangan.

"Shuhrat" gazetasi ham 1907-yil dekabrda Toshkent shahrida Abdulla Avloniy muharrirligida chiqqan boshlaydi. Bu gazetalar chorizm senzurasiga ostiga olinadi. Gazeta ma'rifatparvarlik g'oyalarini o'zida ifodalab, yangi usul maktablari, ilm-fan rivojini targ'ib qilgan. Gazetaning 10 ta soni nashr yuzini ko'rdi. Xuddi shunday holatga 1908 yil aprel oyidan gazetasi nashr etila boshlangan "Osiyo" (jami 6 soni) gazetasi ham tushadi. Bu gazetani tashkil etishda taniqli o'zbek pedagogi A.Avloniy katta g'ayrat bilan ishtirok etgan. Gazeta Toshkent shahrida o'zbek tilida haftasiga ikki marta nashr qilish rejalashtirilgan. Noshiri Muhammadjon Bektemirov edi [6, c. 443]. Besh son nashr etilgandan so'ng, chor ma'muriyati tomonidan yopildi [3, b. 9].

Xulosa. Umuman olganda, XIX asrning 70-yillarida Turkiston o'lkasidagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar ta'sirida matbuot tizimi shakllandi. Dastlabki gazeta va jurnallar chor hukumati manfaatlarini ifodalagan bo'lsa-da O'zbekiston matbuoti shakllanishida o'ziga xos maktab vazifasini o'tadi. XX asr boshlarida jadidchilik g'oyalari ta'sirida o'z faoliyatini yo'lga qo'ygan,

ammo senzura sabab uzoq muddat ishlay olmagan jadid jaridalari istiqlol g'oyalari, ta'lim, tarbiya, ma'rifatparvarlikni targ'ib qilishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Абдуазизова Н.А. Туркистон матбуоти тарихи (1870-1917). – Тошкент, «Академия», 2000.
2. Авлоний А. Олим ва журналист. “Ёш ленинчи”, 1989, 18 июль.
3. Авлоний А. Танланган асарлар. 1-жилд. Тошкент: «Маънавият», 1998.
4. Бабаханов М. Из истории периодической печати Туркестана. – Душанбе, Изд. Дониш, 1987.
5. Бобохонов А. Ўзбек матбааси тарихидан. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. – 1979.
6. Брагинский И.С. О природе среднеазиатского джадидизма в свете литературной деятельности джадидов. – В кн.: Из истории таджикской и персидской литературы. – М., 1972.
7. Добромыслов А.И. Ташкент в прошлом и настоящем. Исторический очерк. Ташкент, 1912, стр. 296.
8. Эрназаров Т. Туркистонда вақтли матбуот (1870-1924 йиллар). – Тошкент: Ўзбекистон ССР Давлат нашриёти, 1959.
9. Расулов А.Н. Татарские просветители и полиграфисты в Туркестане (конец XIX – первая четверть XX века) // Историческая этнология. 2024. Т. 9. № 4.
10. Симонов Н.Ф. Большевицкая печать в Туркестане (1902-1907 гг.). – Т., 1940.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).